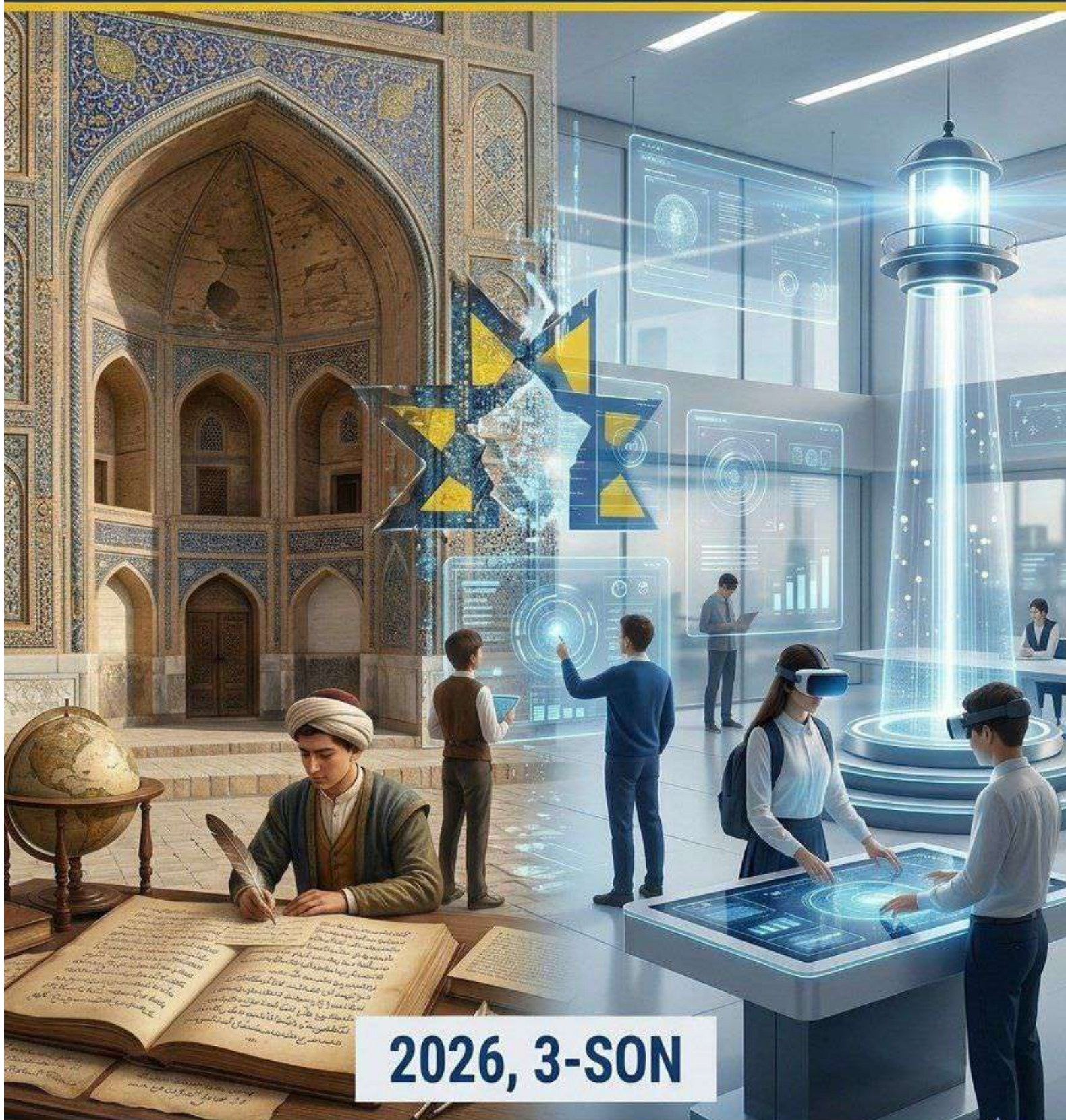




TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

RESPUBLIKA OAK JURNALI



2026, 3-SON

ISSN 2181-4201

<https://etjournal.buxdpi.uz>



**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 3

BUXORO – 2026

O‘SMIRLARDA KASBIY IDENTIFIKATSIYA VA KASB TANLASH MOTIVATSIYASI O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIKNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti, psixologiya yo‘nalishi magistranti

yulduzxudoyberdiyeva53@gmail.com

Ilmiy rahbar: Ostonov Jasur Shopurjonovich,

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (Phd)

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘smirlik davrida kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy mehnat bozori sharoitida yoshlarning kasbiy o‘zini o‘zi belgilashi, ongli kasb tanlash jarayonining shakllanishi va bu jarayonda psixologik omillarning hal qiluvchi ahamiyati bilan izohlanadi. Kasbiy identifikatsiya shaxsning o‘zini muayyan kasb vakili sifatida tasavvur qilishi va kasbiy qadriyatlarni ichki tizim sifatida o‘zlashtirishi jarayoni sifatida ko‘rib chiqilgan. Kasb tanlash motivatsiyasi esa ichki va tashqi motivlar tizimi sifatida tahlil qilinib, uning barqarorligi kasbiy identifikatsiya darajasiga bog‘liqligi asoslangan

Kalit so‘zlar: kasbiy identifikatsiya, kasb tanlash motivatsiyasi, o‘smirlik davri, ijtimoiy psixologiya, kasbiy yo‘nalish, shaxs rivojlanishi, kasbiy o‘zini anglash, ta’lim muhiti

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ И МОТИВАЦИИ ВЫБОРА ПРОФЕССИИ У ПОДРОСТКОВ

Худойбердиева Юлдуз Шариф кизи,

Бухарский государственный педагогический институт, магистрантка по
психологии

yulduzxudoyberdiyeva53@gmail.com

Научный руководитель: Остонов Жасур Шопуржович,

Доктор философии (PhD)

Аннотация: В данной статье теоретически и эмпирически анализируются социально-психологические особенности взаимосвязи профессиональной идентичности и мотивации выбора профессии в подростковом возрасте. Актуальность исследования объясняется процессами профессионального самоопределения молодежи в условиях современного рынка труда, формированием осознанного выбора профессии и решающей ролью психологических факторов в этом процессе. Профессиональная идентичность рассматривается как процесс осознания себя представителем определенной профессии и усвоения профессиональных ценностей как внутренней системы. Мотивация выбора профессии анализируется как система внутренних и внешних мотивов, устойчивость которой зависит от уровня профессиональной идентичности.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, мотивация выбора профессии, подростковый возраст, социальная психология, профессиональная ориентация, развитие личности, : профессиональное самоопределение образовательная среда

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE RELATIONSHIP

BETWEEN PROFESSIONAL IDENTITY AND CAREER CHOICE MOTIVATION IN ADOLESCENTS

Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi,

Bukhara State Pedagogical Institute, Master's student in psychology

yulduzxudoyberdiyeva53@gmail.com

Scientific advisor: : Ostonov Jasur Shopurjonovich,

Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology

Abstract: This article theoretically and empirically analyzes the socio-psychological characteristics of the relationship between professional identity and career choice motivation in adolescence. The relevance of the study is explained by the processes of professional self-determination of young people in the modern labor market, the formation of conscious career choice, and the decisive role of psychological factors in this process. Professional identity is viewed as the process of an individual perceiving themselves as a representative of a certain profession and internalizing professional values as an internal system. Career choice motivation is analyzed as a system of internal and external motives, the stability of which depends on the level of professional identity.

Keywords: professional identity, career choice motivation, adolescence, social psychology, career guidance, personality development, professional self – determination, educational environment.

Kirish: Zamonaviy jamiyatda inson kapitali taraqqiyotning eng muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Shu nuqtai nazardan, yosh avlodni kasbiy jihatdan to'g'ri yo'naltirish, ularning qobiliyatlari va qiziqishlariga mos kasb tanlashiga ko'maklashish davlat va jamiyatning strategik vazifalaridan biridir. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojlanishining psixologik jihatdan eng murakkab va mas'uliyatli bosqichi bo'lib, aynan shu davrda kasbiy qarorlar shakllanishining dastlabki poydevori qo'yiladi.

O'smirlik davrida shaxsda o'zini anglash jarayoni faollashadi, “Men kimman?” va “Kelajakda kim bo'laman?” kabi ekzistensial savollar dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu savollarga javob izlash jarayoni kasbiy yo'nalish tanlash bilan bevosita bog'liq bo'lib, u psixologiyada **kasbiy identifikatsiya** tushunchasi orqali ifodalanadi. Kasbiy identifikatsiya shaxsning o'zini muayyan kasb vakili sifatida tasavvur qilishi, shu kasbga xos qadriyatlar, bilimlar va xulqiy me'yorlarni ichki jihatdan qabul qilishi jarayonidir.

Shu bilan birga, kasb tanlash jarayoni faqat kognitiv yoki ijtimoiy jarayon emas, balki kuchli motivatsion asosga ega psixologik hodisa hisoblanadi. Kasb tanlash motivatsiyasi shaxsni muayyan kasbiy faoliyatni tanlashga undovchi ichki va tashqi psixologik omillar tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Ichki motivlar (qiziqish, o'zini rivojlantirish, o'zini amalga oshirish istagi) va tashqi motivlar (ota-ona bosimi, jamiyatdagi nufuz, moddiy manfaat) o'smirlarning kasbiy qarorlarida turlicha darajada namoyon bo'ladi.

Shu o'rinda muhim ilmiy muammo yuzaga keladi: kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasida qanday psixologik bog'liqlik mavjud? Ushbu bog'liqlikning darajasi va xususiyati o'smirlarning kelajakdagi kasbiy barqarorligi, o'z kasbidan qoniqishi hamda shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Xorijiy va mahalliy psixologik tadqiqotlarda ushbu masala turli yondashuvlar asosida o'rganilgan. Jumladan, Erik Erikson o'smirlik davrini identitet inqirozi va shakllanish bosqichi sifatida talqin qilib, aynan shu davrda shaxsning kasbiy yo'nalishi shakllanishini ta'kidlaydi. Donald Super kasbiy rivojlanishni hayotiy rollar tizimi sifatida ko'rib, kasbiy

identifikatsiyani shaxsning butun hayotiy strategiyasining bir qismi sifatida tushuntiradi.

Shuningdek, John Holland shaxs tipologiyasi va kasbiy muhit mosligi nazariyasi orqali kasb tanlash motivatsiyasining individual xususiyatlarini izohlaydi. MDH psixologiyasida esa Evgeniy Klimov kasbiy o'zini o'zi belgilash jarayonini qiziqish, qobiliyat va ijtimoiy ehtiyojlar uyg'unligi sifatida asoslab bergan.

Shunga qaramasdan, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, raqamli transformatsiya va kasblar tizimining tez o'zgarishi o'smirlarning kasbiy identifikatsiyasi va motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni qayta ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Chunki bugungi kunda kasb tanlash jarayoni faqat an'anaviy ijtimoiy yo'nalishlar bilan emas, balki axborot oqimi, ijtimoiy tarmoqlar va global tendensiyalar bilan ham belgilanmoqda.

Shu bois, mazkur tadqiqotning dolzarbligi o'smirlik davrida kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni empirik va nazariy jihatdan chuqur o'rganish zarurati bilan belgilanadi.

Kasbiy identifikatsiya shaxsning kasbiy rivojlanishida markaziy o'rin tutuvchi psixologik hodisa bo'lib, u individning o'zini ma'lum bir kasb vakili sifatida anglash jarayonini ifodalaydi. Ushbu jarayon faqat kasb haqida bilimga ega bo'lish bilan cheklanmaydi, balki shaxsning ichki "Men-konsepsiyasi" tizimiga kasbiy rolning integratsiyalashuvi bilan bog'liq murakkab psixologik tuzilma hisoblanadi.

Kasbiy identifikatsiya o'smirlik davrida ayniqsa faol shakllanadi, chunki bu davrda shaxsda refleksiya (o'zini tahlil qilish), kelajakni rejalashtirish va ijtimoiy rollarni sinab ko'rish jarayonlari kuchayadi. O'smir o'zini turli kasbiy rollarda tasavvur qila boshlaydi va shu orqali o'ziga mos yo'nalishni aniqlashga harakat qiladi.

TADQIQOT OBYEKTI. Kasbiy o'zini o'zi belgilash muammosi zamonaviy psixologiya fanining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi globallashuv sharoitida shaxsning kasbiy faoliyatni ongli ravishda tanlashi nafaqat uning individual rivojlanishiga, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat bozorida yuz berayotgan tub o'zgarishlar, yangi kasblarning vujudga kelishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi hamda kasblar mazmunining muntazam yangilanib borishi o'smirlardan kelajakdagi kasbiy faoliyatini puxta rejalashtirishni talab etmoqda. Bunday sharoitda kasb tanlash faqatgina ma'lum bir mutaxassislikni egallash emas, balki shaxsning hayotiy strategiyasini belgilovchi muhim psixologik va ijtimoiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Shaxsning kasbiy rivojlanishida kasbiy identifikatsiya alohida o'rin egallaydi. Psixologik adabiyotlarda mazkur tushuncha shaxsning o'zini muayyan kasb vakili sifatida anglashi, mazkur kasbga xos qadriyatlar, me'yorlar va kasbiy rollarni ichki ehtiyoj sifatida qabul qilishi bilan tavsiflanadi. Kasbiy identifikatsiya shakllangan shaxs kelajakdagi kasbiy faoliyatini aniq tasavvur qiladi, o'z imkoniyatlarini real baholaydi hamda professional rivojlanish yo'lida ongli qarorlar qabul qiladi. Shu sababli kasbiy identifikatsiya kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishning dastlabki bosqichi sifatida ham e'tirof etiladi.

O'smirlik davri kasbiy identifikatsiya shakllanishining eng faol bosqichi hisoblanadi. Aynan ushbu yosh davrida shaxsning mustaqil fikrlashi rivojlanadi, o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini anglash jarayoni jadallashadi, kelajak rejalari shakllana boshlaydi. Shu bilan birga, o'smir turli ijtimoiy rollarni sinab ko'radi, o'zini turli kasb egalari bilan qiyoslaydi va "Kelajakda kim bo'laman?" degan savolga javob izlaydi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyatli kechishi shaxsning keyingi kasbiy faoliyati samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri sanaladi.

Kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi murakkab psixologik mexanizmlar asosida kechadi. Avvalo, o'smir o'zining individual xususiyatlari, qobiliyatlari, temperament tipi va shaxsiy qiziqishlarini anglay boshlaydi. Keyinchalik ushbu tasavvurlar turli kasblar haqidagi bilimlar bilan taqqoslanadi. Natijada o'smir o'zining ichki imkoniyatlari va kasb talablari o'rtasidagi moslikni baholashga harakat qiladi. Mazkur baholash jarayoni esa kasbiy identifikatsiyaning shakllanishida asosiy psixologik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy identifikatsiyaning rivojlanishi faqat individual omillar bilan belgilanmaydi. Uni shakllantirishda oila, ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning ham ta'siri sezilarli darajada yuqori. Ayniqsa, ota-onaning kasbga bo'lgan munosabati, farzandning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi yoki aksincha, unga bosim o'tkazishi o'smirning kasbiy qarorlariga kuchli ta'sir qiladi. Shuningdek, maktabdagi kasbga yo'naltirish ishlari, pedagoglarning tavsiyalari hamda psixologik xizmatning samaradorligi kasbiy identifikatsiyaning shakllanishiga xizmat qiluvchi muhim omillar sifatida qaraladi.

Kasbiy identifikatsiya bilan uzviy bog'liq bo'lgan yana bir muhim psixologik hodisa kasb tanlash motivatsiyasidir. Motivatsiya shaxs faoliyatining ichki harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, u insonni muayyan maqsad sari yo'naltiradi. Kasb tanlash motivatsiyasi esa shaxsni ma'lum kasbiy faoliyatni tanlash, egallash va rivojlantirishga undovchi ichki hamda tashqi omillar majmuini ifodalaydi. Ichki motivatsiya shaxsning qiziqishi, o'zini rivojlantirish istagi va kasbiy o'zini namoyon qilish ehtiyoji bilan bog'liq bo'lsa, tashqi motivatsiya ota-onaning talabi, moddiy manfaat, kasbning nufuzi yoki ijtimoiy bosim kabi omillar ta'sirida shakllanadi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki motivatsiyaga asoslangan kasb tanlovi shaxsning kasbiy qoniqishi, professional muvaffaqiyati va psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Tashqi motivlar ustun bo'lgan hollarda esa kasbiy faoliyatdan qoniqmaslik, kasbni almashtirish yoki professional inqirozlarning yuzaga kelish ehtimoli ortadi. Shu sababli kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot doirasida aynan o'smirlik davrining tanlanishi bejiz emas. Chunki ushbu yosh bosqichida kasbiy o'zini o'zi belgilashning psixologik poydevori yaratiladi. Bu davrda qabul qilingan kasbiy qarorlar ko'pincha shaxsning keyingi ta'lim yo'nalishi, mehnat faoliyati va hayot sifatini belgilab beradi. Shu bois o'smirlarda kasbiy identifikatsiya hamda kasb tanlash motivatsiyasini ilmiy asosda o'rganish ta'lim tizimini takomillashtirish, kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etish va yoshlarning professional salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur hisoblanadi. Kasbiy identifikatsiya muammosi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab rivojlanish psixologiyasi, mehnat psixologiyasi va pedagogik psixologiyaning markaziy tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mazkur tushunchaning ilmiy asoslari identitet nazariyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, shaxsning o'zini anglash, ijtimoiy rollarni qabul qilishi hamda kelajak hayotiy strategiyasini belgilash jarayonlarini qamrab oladi. Aynan shu jihat kasbiy identifikatsiyaning shaxs rivojlanishining tarkibiy qismi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Erik Erikson identitetni shaxsning psixososial rivojlanishidagi asosiy mexanizmlardan biri sifatida izohlar ekan, o'smirlik davrini identitetning faol shakllanish bosqichi deb hisoblaydi. Olimning fikricha, aynan o'smirlik davrida shaxs "Men kimman?" va "Kelajakda kim bo'laman?" kabi fundamental savollarga javob izlaydi. Mazkur savollarga berilgan javoblarning aniqligi kasbiy o'zini o'zi belgilash jarayonining muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz kechishini belgilaydi. Shuning uchun ham kasbiy identifikatsiya umumiy

identitetning tarkibiy elementi sifatida qaraladi.

Kasbiy rivojlanish nazariyasining asoschilaridan biri bo'lgan Donald Super esa kasbiy rivojlanishni inson hayoti davomida uzluksiz davom etadigan jarayon sifatida talqin qiladi. Uning konsepsiyasiga ko'ra, shaxs kasbiy faoliyatni tanlashdan oldin o'zining "kasbiy Men" obrazini shakllantiradi. Mazkur obraz shaxsning qobiliyatlari, qiziqishlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlari uyg'unligi asosida yuzaga keladi. Agar ushbu komponentlar o'zaro moslashgan bo'lsa, kasb tanlash jarayoni ongli va barqaror kechadi, aks holda esa kasbiy noaniqlik, motivatsiyaning pasayishi hamda kasbni tez-tez o'zgartirish holatlari kuzatiladi.

Kasbiy identifikatsiyani tushuntirishda John Hollandning tipologik yondashuvi ham muhim o'rin tutadi. Olim shaxs va kasbiy muhit o'rtasidagi moslik kasbiy muvaffaqiyatning asosiy sharti ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, shaxsning psixologik tipi tanlagan kasbi bilan uyg'unlashgandagina kasbiy qoniqish va professional barqarorlik yuzaga keladi. Bu yondashuv kasb tanlash motivatsiyasining faqat tashqi omillarga emas, balki individual psixologik xususiyatlarga ham bog'liqligini ko'rsatadi.

MDH psixologiya maktabida mazkur muammo chuqur tadqiq etilgan bo'lib, Evgeniy Klimov kasbiy o'zini o'zi belgilashni shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari va jamiyat ehtiyojlari o'rtasidagi uyg'unlik sifatida izohlaydi. Uning ilmiy qarashlarida kasb tanlash faqat individual istak mahsuli emas, balki shaxs va jamiyat manfaatlarining o'zaro uyg'unlashuvi natijasidir. Shu sababli kasbiy identifikatsiyani rivojlantirish jarayonida psixologik maslahat, kasbiy diagnostika va pedagogik qo'llab-quvvatlashning o'rni alohida ta'kidlanadi.

Motivatsiya nazariyalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, kasb tanlash jarayonida ichki motivlarning ustunligi shaxsning professional rivojlanishi uchun eng qulay sharoitni yaratadi. Abraham Maslow ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida insonning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga intilishi eng yuqori ehtiyoj sifatida talqin qilinadi. Mazkur yondashuvga ko'ra, kasb tanlash jarayoni insonning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etish ehtiyoji bilan bevosita bog'liq. Shaxsning tanlagan kasbi uning qobiliyatlari va qadriyatlariga mos kelgandagina o'zini namoyon qilish ehtiyoji qondiriladi.

Yuqorida keltirilgan nazariy yondashuvlar o'zaro farqlanishiga qaramay, ularni birlashtiruvchi umumiy jihat mavjud. Ya'ni, barcha olimlar kasbiy identifikatsiyani shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi, kasb tanlash motivatsiyasini esa ushbu jarayonni harakatga keltiruvchi ichki mexanizm sifatida e'tirof etadilar. Shu jihatdan qaraganda, kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi bir-birini to'ldiruvchi hamda o'zaro shartlangan psixologik kategoriyalar hisoblanadi.

Muallifning fikricha, bugungi kunda mazkur muammoni o'rganishda faqat klassik nazariyalar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi, masofaviy mehnat shakllarining kengayishi hamda yangi kasblarning paydo bo'lishi o'smirlarning kasbiy qarashlari va motivatsion tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada o'smirlarning kasbiy identifikatsiyasi an'anaviy omillar bilan bir qatorda internet, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli media va virtual kasbiy namunalar ta'sirida ham shakllanmoqda. Bu esa mazkur muammoni zamonaviy ijtimoiy-psixologik yondashuvlar asosida qayta ko'rib chiqishni talab etadi.

Shu asosda mazkur maqolada kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiruvchi hamda o'smir shaxsining kasbiy rivojlanishini belgilovchi yagona ijtimoiy-psixologik tizim sifatida talqin qilinadi. Ushbu tizimning har bir komponentini alohida tahlil qilish, ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini aniqlash hamda

ta'lim amaliyotiga tatbiq etish o'smirlarni kasbga yo'naltirish samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI Mazkur maqola o'smirlarda kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini nazariy jihatdan tahlil qilish hamda kelgusida amalga oshiriladigan empirik tadqiqotning metodologik asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy psixologiya fanining tizimli, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va kompetensiyaviy yondashuvlari negizida shakllantirildi. Mazkur yondashuvlar o'smir shaxsining kasbiy rivojlanish jarayonini yaxlit tizim sifatida o'rganish, kasbiy identifikatsiyaning tarkibiy komponentlarini aniqlash hamda kasb tanlash motivatsiyasiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni kompleks tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxs rivojlanishi va kasbiy o'zini o'zi belgilashga oid klassik hamda zamonaviy psixologik konsepsiyalar tashkil etadi. Xususan, identitet nazariyasi, kasbiy rivojlanish nazariyasi, motivatsiya nazariyalari hamda kasbiy yo'naltirish konsepsiyalari mazkur tadqiqotning nazariy poydevori sifatida qabul qilindi. Ushbu nazariyalar asosida kasbiy identifikatsiyaning psixologik mohiyati, uning shakllanish bosqichlari va kasb tanlash motivatsiyasi bilan o'zaro bog'liqligi tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Tadqiqotning konseptual yondashuvi shundan iboratki, kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'zaro bog'liq bo'lgan, bir-birini to'ldiruvchi hamda o'smir shaxsining kasbiy rivojlanishini belgilovchi yagona psixologik tizim sifatida qaraladi. Ushbu tizimning shakllanishiga biologik, individual-psixologik, oilaviy, pedagogik va ijtimoiy omillar kompleks ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mazkur hodisalarni alohida emas, balki o'zaro aloqadorlikda o'rganish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, ilmiy adabiyotlarni kompleks tahlil qilish usulidan foydalanish rejalashtirilgan. Bunda mahalliy va xorijiy olimlarning kasbiy identifikatsiya, kasbiy o'zini o'zi belgilash, kasb tanlash motivatsiyasi, o'smirlik psixologiyasi hamda kasbga yo'naltirish muammolariga bag'ishlangan ilmiy ishlari o'rganiladi. Adabiyotlar tahlili orqali mazkur muammo bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar umumlashtiriladi, turli nazariy yondashuvlar qiyoslanadi va tadqiqotning nazariy modeli ishlab chiqiladi.

Nazariy tahlil bilan bir qatorda qiyosiy-tahliliy metoddan foydalanish ham ko'zda tutilgan. Mazkur metod yordamida xorijiy va mahalliy ilmiy maktablarning kasbiy identifikatsiya hamda motivatsiya masalasiga oid yondashuvlari o'zaro taqqoslanadi. Natijada mazkur muammoning umumiy va o'ziga xos jihatlari aniqlanadi hamda O'zbekiston ta'lim tizimi sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan ilmiy yondashuvlar asoslanadi.

Shuningdek, tizimli tahlil metodidan foydalanish orqali kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi yagona psixologik tizim sifatida o'rganiladi. Bunda mazkur tizimning tarkibiy elementlari, ular o'rtasidagi funksional bog'liqlik, rivojlanish mexanizmlari hamda tashqi muhit bilan o'zaro aloqalari aniqlanadi. Mazkur metod tadqiqot natijalarini kompleks baholash va ilmiy xulosalarni asoslash imkonini beradi.

Kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy manbalar asosida tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur psixologik hodisalar o'smir shaxsining kasbiy rivojlanishida bir-birini to'ldiruvchi va o'zaro shartlangan jarayonlar hisoblanadi. O'smirlik davrida kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi nafaqat shaxsning individual xususiyatlari, balki uning ijtimoiy tajribasi, ta'lim muhiti, oilaviy tarbiya uslubi, tengdoshlar bilan muloqoti va jamiyatdagi kasbiy qadriyatlar tizimi bilan ham chambarchas

bog‘liq. Shu sababli mazkur jarayonni faqat psixologik yoki faqat pedagogik nuqtai nazardan izohlash yetarli emas. Uni ijtimoiy-psixologik yondashuv asosida kompleks tahlil qilish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, kasbiy identifikatsiya shaxsning o‘zini muayyan kasb egasi sifatida tasavvur qilishi bilan cheklanmaydi. U shaxsning kasbiy qadriyatlarni qabul qilishi, kasbiy faoliyatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishi, kasbiy maqsadlarni belgilashi va ushbu maqsadlarga erishishga bo‘lgan ichki tayyorgarligini ham o‘z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan kasbiy identifikatsiya ko‘p komponentli psixologik tizim bo‘lib, uning rivojlanish darajasi o‘smirning kasbiy qarorlar qabul qilish sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Kasb tanlash motivatsiyasi esa mazkur tizimning harakatlantiruvchi mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi. Motivatsiya o‘smirni kasbiy maqsadlarni belgilashga, kasb haqida ma’lumot izlashga, o‘z qobiliyatlarini rivojlantirishga va tanlangan kasbni egallash uchun zarur bo‘lgan faoliyatni amalga oshirishga undaydi. Shu bois motivatsiya va kasbiy identifikatsiya bir-biridan mustaqil emas, aksincha, o‘zaro ta’sir qiluvchi psixologik hodisalardir.

Nazariy manbalarni qiyosiy tahlil qilish asosida aniqlanishicha, kasbiy identifikatsiyaning shakllanishida ichki motivatsiya ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ichki motivatsiya ustun bo‘lgan o‘smirlar kasbni shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari, hayotiy maqsadlari va o‘zini rivojlantirish ehtiyojidan kelib chiqib tanlaydi. Bunday yondashuv tanlangan kasbga nisbatan barqaror qiziqishning shakllanishiga, kasbiy qoniqishning ortishiga va professional faoliyatda yuqori natijalarga erishishga xizmat qiladi. Aksincha, kasb tanlash faqat tashqi omillar – ota-onaning bosimi, moddiy manfaat, kasbning nufuzi yoki atrofdagilarning fikri asosida amalga oshirilgan hollarda kasbiy identifikatsiyaning to‘liq shakllanmasligi kuzatilishi mumkin.

Mazkur holatni O‘zbekiston ta’lim tizimi misolida ham kuzatish mumkin. So‘nggi yillarda yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilayotgan bo‘lsa-da, ayrim hollarda o‘quvchilarning kasb tanlashi ularning individual qobiliyatlari va qiziqishlariga emas, balki oilaviy an‘analar, iqtisodiy omillar yoki ijtimoiy stereotiplarga asoslanmoqda. Natijada tanlangan kasb bilan shaxsning individual imkoniyatlari o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishi ehtimoli ortadi. Bunday nomuvofiqlik esa keyinchalik kasbiy moslashuvning qiyin kechishiga, kasbiy qoniqmaslikka hamda faoliyat samaradorligining pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin.

OLINGAN NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Ilmiy adabiyotlar hamda mavjud nazariy yondashuvlarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatdiki, kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o‘smir shaxsining kasbiy rivojlanishida o‘zaro bog‘liq bo‘lgan psixologik hodisalar hisoblanadi. O‘smirlik davrida kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi shaxsning individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari hamda ijtimoiy muhit omillari bilan chambarchas bog‘liq ekanligi aniqlandi.

Nazariy manbalar tahlili natijalariga ko‘ra, kasbiy identifikatsiyaning rivojlanishi o‘smirlarning kasb tanlash motivatsiyasiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Kasbiy o‘zini anglash darajasi yuqori bo‘lgan shaxslarda ichki motivatsiyaning ustunligi kuzatiladi. Bunday o‘smirlar kasbni o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari va hayotiy maqsadlaridan kelib chiqib tanlashga moyil bo‘ladilar.

Shuningdek, ilmiy manbalar tahlili kasb tanlash jarayonida ichki motivatsiyaning ustunligi shaxsning kasbiy qoniqishi va professional rivojlanishida muhim ahamiyatga ega

ekanligini ko'rsatdi. Aksincha, tashqi omillar ta'sirida amalga oshirilgan kasbiy tanlovlarda kasbiy identifikatsiyaning to'liq shakllanmasligi hamda kasbiy noaniqlik holatlarining yuzaga kelish ehtimoli ortishi qayd etildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasining shakllanishida oilaviy muhit, ta'lim tizimi, tengdoshlar guruhi hamda ijtimoiy qadriyatlar tizimi muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, ota-onalar tomonidan ko'rsatiladigan psixologik qo'llab-quvvatlash va maktabdagi kasbga yo'naltirish ishlari o'smirlarda barqaror kasbiy qarashlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Erik Erikson, Donald Super, John Holland va E.A.Klimovlarning nazariy qarashlari tahlili asosida kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'zaro bog'liq hamda bir-birini to'ldiruvchi yagona ijtimoiy-psixologik tizim ekanligi aniqlandi. Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda mazkur tizimning shakllanishiga raqamli texnologiyalar, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri tobora ortib borayotganligi kuzatilmoqda.

ILMIY YANGILIGI

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- o'smirlik davrida kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari nazariy jihatdan tizimlashtirildi;
- kasbiy identifikatsiya va ichki motivatsiyaning o'zaro aloqadorligi zamonaviy psixologik yondashuvlar asosida tahlil qilindi;
- kasbiy o'zini o'zi belgilash jarayoniga ta'sir etuvchi individual, oilaviy va ijtimoiy omillarning o'rni yoritib berildi;
- raqamli transformatsiya sharoitida kasbiy identifikatsiyaning shakllanishiga ta'sir etuvchi yangi omillar tavsiflandi;
- o'smirlarni kasbga yo'naltirish jarayonini takomillashtirishga oid ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

XULOSA

Shunday qilib, kasbiy identifikatsiya va kasb tanlash motivatsiyasi o'smir shaxsining kasbiy rivojlanishida muhim o'rin egallovchi hamda o'zaro bog'liq bo'lgan psixologik hodisalar hisoblanadi. Kasbiy identifikatsiyaning shakllanish darajasi o'smirlarning kasbiy qaror qabul qilish jarayoniga, kelajakdagi professional faoliyatiga va kasbiy qoniqishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Nazariy tahlillar natijasida ichki motivatsiyaga asoslangan kasbiy tanlov o'smirlarning professional rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratishi, tashqi omillarning ustunligi esa kasbiy noaniqlik va qoniqmaslik holatlariga olib kelishi mumkinligi aniqlandi.

Shu sababli ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirish ishlarini takomillashtirish, o'quvchilarning individual qobiliyat va qiziqishlarini hisobga olish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish o'smirlarda barqaror kasbiy identifikatsiyani shakllantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.

3. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. – New York: W. W. Norton & Company, 1968.
4. Batool S. S., Ghayas S. Process of Career Identity Formation among Adolescents: Components and Factors // Heliyon. – 2020. – Vol. 6(9). – e04905.
5. Branje S., de Moor E. L., Spitzer J. va boshqalar. Dynamics of Identity Development in Adolescence: A Decade in Review // Journal of Research on Adolescence. – 2021.
6. Deng X., Zeng H., Liang M. va boshqalar. Relations between Different Career Development Profiles, Academic Self-Efficacy and Academic Motivation in Adolescents // Educational Psychology. – 2021.
7. Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. – 3rd ed. – 1997.
8. Klimov E. A. Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. – Moskva: Akademiya, 2004.
9. G‘oziyev E. G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020.
10. Karimova V. M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
11. Nishonova Z. T., Alimuhamedov S. A. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018.
12. Shoumarov G‘. B. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
13. Tolipov O‘. Q., Usmonboyeva M. Kasb-hunarga yo‘naltirish pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2020.
14. Maslow A. H. Motivation and Personality. – 3rd ed. – New York: HarperCollins, 1987.
15. Leontyev A. N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.

RIVOJLANTIRISH OMILLARI <i>Berdiyeva Umida G'oyibberdiyevna</i>	
VIRTUAL MASHHURLIK SINDIROMI VA OILAVIY ROLLARNING DEVALVATSIYASI <i>Axmedova Surayyo Sunnat qizi</i>	94
O'SMIRLARDA KASBIY IDENTIFIKATSIYA VA KASB TANLASH MOTIVATSIYASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI <i>Xudoyberdiyeva Yulduz Sharif qizi, Ilmiy rahbar: Ostonov Jasur Shopurjonovich</i>	99
YUQORI SINIF CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANIDA AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISHDA JISMONIY SIFATLARNING O'RNI <i>Nurulloev Laziz Latipovich</i>	108
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING LINGVISTIK KOMPETENTLIGI: TUSHUNCHA, TARKIBIY KOMPONENTLAR VA MEZONLAR <i>Kamolova Mashhura Otabek qizi</i>	116
YOSHLARNI GLOBALLASHUV DAVRIDA AXBOROT TAHDIDLARIDAN HIMOYALASHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI <i>Raximova Aziza Kamolovna, Ilmiy rahbar: Ostonov Jasur Shopurjonovich,</i>	122
GIMNASTIKA VOSITALARI ORQALI MOSLASHUVCHANLIKNI RIVOJLANTIRISH <i>Saidova Mahbuba Ayubovna</i>	131
MAKTAB O'QUVCHILARIDA STRESS VA DEPRESSIYA HOLATLARINI OLDINI OLISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI <i>Baxshullayeva Nilufar Olim qiz</i>	139
НАЧИМОСТЬ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНЦИИ СОЗДАНИЯ ТЕКСТА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ <i>Хаитова Нодира Бафоевна</i>	144
“INSON –GENERATIV SUN'IIY INTELLEKT” TIZIMIDAGI MULOQOTNING LINGVISTIK VA KOGNITIV XUSUSIYATLARI (RUS TILIDAGI KO'RSATMALARGA ASOSLANGAN) <i>Atamurodova Sitara Jalilovna</i>	153
BOSHLANG'ICH MATEMATIKA TA'LIMIDA ARIFMETIK AMALLARNI O'QITISHDA METOLOGIK MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI <i>Ikromova Sevinch Elniyoz qizi</i>	161
JADID MAKTABLARINING PEDAGOGIK KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH MEKANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING SHAKL, METOD VA TEXNOLOGIYALARI <i>Shamsullayeva Ruxsatoy Sunnatullayevna</i>	167
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA VATANGA SADOQAT TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBALAR <i>Boboyev A'lonirzo To'lamirzayevich</i>	174
BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA TANQIDIY FIKRLASH ASOSIDA O'QUVCHILARNING META-PREDMET KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI <i>Norkulova Dilorom Oybekovna</i>	181
Filologiya fanlari	
BUXOROLIK SHOIRALAR IJODIDA DENDRAR OBRAZLARINING BADIY-ESTETIK TALQINLARI <i>Rustamova Gavhar Bahron qizi</i>	191